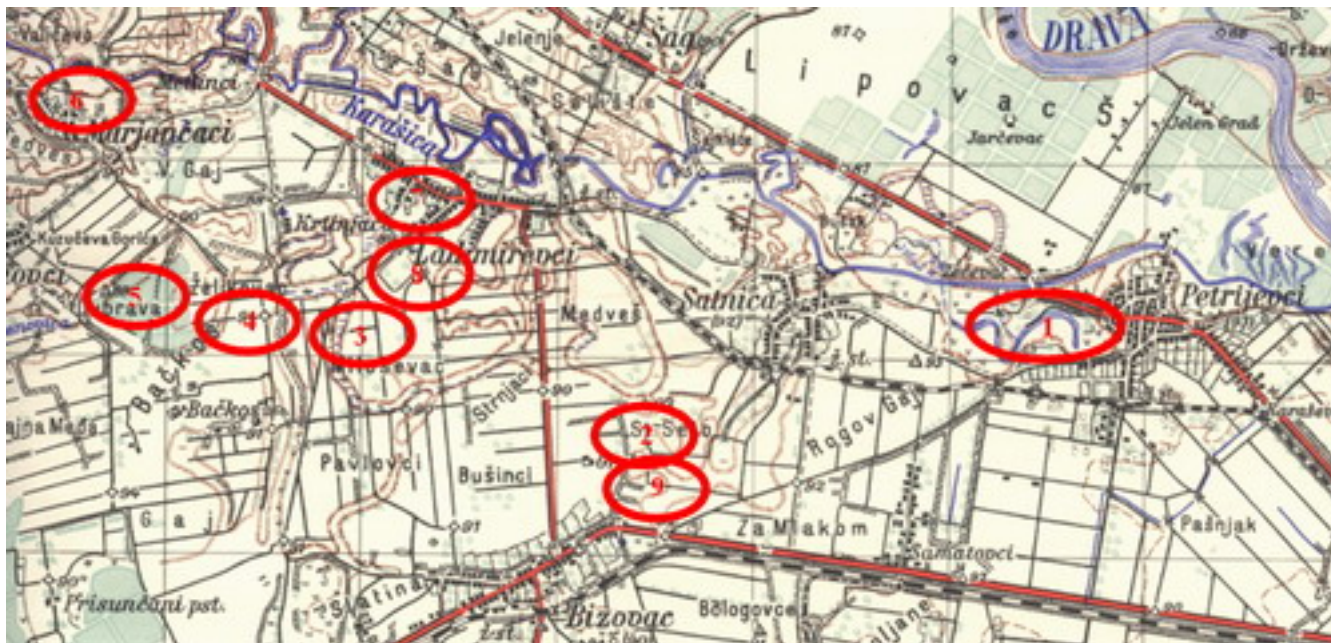

Analiza Ladimirevačkih toponima u svjetlu predkršćanske religije Hrvata

Autor Darko Grgić

Datum objave: 4. svibnja 2014

MJERILO KARTE 1:50 000

Karta s označenim toponimima koji su povezani sa poganskim mitom rodosti

LEGENDA:

1. Volosovo

2. Harvatov (borni) gaj

3. Crkva svetih Kuzme i Damjana (staro ladimirevačko groblje)

4. Ivaničko Polje

5. Šuma Dubrava

6. Crkva Marije Magdalene na groblju u Marjančacima

7. Ladimirevci

8. Gradišće

9. Hrvatić

UVOD

Detaljnim proučavanjem toponimije područja uz desnu obalu Vučice i Karašice, odnosno u području sela Ladimirevci i područja susjednih sela (Marjančaci, Petrijevci, Bizovac), otkriva se veći broj toponima koji se u kontekstu novih teorija o mitiziranju krajolika kod naših poganskih predaka, može dovesti u vezu s postojanjem jedne takve zajednice i u našem užem zavičaju. Analiza ovih "svetih" toponima, koji su do nas došli zabilježeni u starim i suvremenim kartografskim zapisima, te pisanim vrelima, kao i materijalnih ostataka na terenu, uz prežitke običaja i duhovne kulture koji danas brzo nestaju iz kolektivne memorije, jasno nam govori o duhovnom svijetu naših praroditelja, te njihovoj ukorijenjenosti u prostoru u koji je dio njih doselio prije više od tisućljeća i u taj krajolik smjestio svoje bogove i vjerovanja.

SVETI MITSKI KRAJOLIK ZAPISAN U TOPONIMIMA

Analizu toponima iz rakursa mitiziranja krajolika omogućila su nove teorije Katičića (2011.) i Belaja (1998., 2009.), koji su na temelju teorija arheologa Pleterskog (1996.) i nekih ruskih autora (Ivanova i Toporova), te kroz vlastita lingvistička i etnografska proučavanja hrvatskih obrednih pjesama i običaja (božićno-novogodišnjih, jurjevskih, ivanjskih, duhovskih i svatovskih), otkrili da su naši preci bili duboko povezani s krajolikom i prostorom u kojemu su živjeli smatrajući ga svetim. Zbog toga su svake godine u točno određeno vrijeme održavali obrede, kada bi kroz pričanje (pjevanje) svete mitske priče oživljavali vrijeme stvaranja svijeta i buđenja vegetacije, odnosno mita godišnje rodosti. Naime, ljudima je kao "Svarogovim unucima" to bila dužnost i ako bi obred izveli loše ili u pogrešno vrijeme, zemlja na kojoj žive ostala bi jalova i ne bi donijela uroda. Tijekom pričanja mitske priče ophod je išao krajolikom i žrec (svećenik) je rukom pokazivao konkretna mjesta gdje se odigao pojedini čin ove drame, a nakon pokršćavanja najsvetiji od ovih ophoda su uključeni u blagoslove usjeva o Markovu i Duhovima. Tako bi se ovi specifični toponimi vezani uz sveti mit uvijek pojavljivali na području koje je zauzelo neko slavensko odnosno hrvatsko pleme ili rod, a zbog svojega sakralnog značaja su ostajali "zapisani" u kolektivnoj memoriji lokalnog stanovništva vrlo dugo i onda bivali bilježeni u kartama koje su se počele izrađivati u 18. stoljeću za potrebe Habsburške carevine, dok su još srednjovjekovne listine, turski defteri i prvi Liberfundualisi bilježili neke od ovih toponima nabrajajući nečije vlasništvo nad zemljom.

Da su ti toponimi drevnoga postanja, proizlazi iz činjenice da su naši preci po doseljavanju na novi prostor u krajolik smještavali i svoje bogove, odnosno imenovali toponime na kojima će se svake godine u određeno vrijeme odigravati sveta mitska drama. Plemenski žrec je u novom krajoliku odmjerio i postavio toponime u prostoru u obliku svetoga trokuta. U jednom vrhu toga trokuta stajalo je Perunovo mjesto (povišeno i na suhom) u blizini kojega je bio toponim koji se zvao polje i sveti gaj odnosno šuma koja je nosila ime Dubrava, te često i toponim grad, gradina ili gradišće. Drugu točku trokuta zauzimala je supruga Perunova zvana Mokoš, a ta je točka bila smještena uz vodu i tu je često izvirao i neki vodotok ili je blizu bio toponim močilo, močilno. Najudaljeniji kut toga trokuta bilo je Velesovo mjesto blizu vode i najudaljenije od Peruna. Time je priroda bila sakralizirana i predstavljala je izraz milosti božje, te mjesto življenja Svarogovih unuka odnosno ljudi. Tako su ovi sveti toponimi na terenu kroz stoljeća sačuvali imena drevnih bogova, odnosno ipostasa boga Svaroga (boga stvoritelja) i do naših dana sačuvali uvid u duhovni svijet naših predaka, koji su ovim obredom zemlju antropomorfizirali i ona je postala njihova, kako bi na njoj živjeli i obrađivali je, te održavali njenu plodnost i rodost pravilnim obredima.

PERUNOVA ZEMLJA

Zemlja živih jest Perunova zemlja, na njoj žive ljudi, unuci Svarogovi, koji svojim djelovanjem i radom trebaju zazivati plodnost zemlje i obdržavati poredak ovoga svijeta. Slaveni, pa i Hrvati vjerovali su u jednoga boga stvoritelja kojega su vjerojatno zvali Svarog, odnosno Prado ili Djed, dok su njegovu suprugu Veliku Majku Zemlje zvali Praba ili Prabaka, odnosno Baba. Ovaj par je stvorio mlađe bogove (Peruna, Velesa, Koledu, Ladu ili Ljelja), koji su atributi odnosno ipostasi Svaroga – ovisno o poslovima za koje su zaduženi, a zatim su stvorili i ljude. Bogove stvoritelje su naši preci rijetko spominjali i uglavnom su oni spominjani kao Djed i Baka, a samo ime Svarogovo je smatrano toliko svetim da se rijetko spominjalo. Tijekom vremena su njihova božanska djeca, odnosno ipostasi preuzeti kao osnova za kult i dobili su glavnu ulogu u mitskim pričama i štovanjima. Hrvati nisu imali idole i molili su se u svetim gajevima, jer je za njih sam Bog bio ljepota i izvor ljepote. Oni ne trebaju savez s Bogom jer su njegovi unuci. Ovaj svijet je mjesto gdje živi Bog, pa je našim precima sve na svijetu sveto i oni ne poznaju zle bogove. Bog ne kažnjava, on je samo odredio zakon dobrih i loših posljedica za ljudske postupke. Tako je najveća kazna za našega pretka bila da ga njegov Bog napusti i u nevolji ne usliši njegovu molitvu ili da ga njegov rod progna od sebe – što je bila kazna za najveće prijestupe.

Poimanje vremena naših starih bilo je ciklično i oni su vjerovali u predodžbu o svakogodišnjem "kotaču vremena", pa je svake godine trebalo krajem zime i u proljeće, odnosno ljeto, obaviti niz pravilno izvedenih svetih radnji (obreda), kako bi se nastavio krug života i plodnosti. Tijekom tih obreda su se oživljavala zbivanja iz mitskog pradoba stvaranja svijeta i tu je veliku ulogu igrala pjesma i ples u "kolu života". Analiza preostataka tih obrednih pjesama ukazuje na dva sloja mita. Prvi je sveta mitska drama u kojoj su akteri veliki bogovi Perun, Veles i Mokoš, dok je drugi sloj mit o vegetaciji i plodnosti sa djecom- blizancima ovih bogova Jurjem (Jarom, Jarilom) i Marom (Moranom). U našem kontekstu je ovaj drugi sloj često važniji i s vremenom je prekrpio prvotni sloj mita.

Moć starih obrednih postupaka, kao i svetih mjesta, doveli su do toga da je prigodom vrlo dugotrajnog procesa pokrštavanja i evangelizacije ovdašnjih prostora, kršćanstvo od strane naših predaka bilo prihvaćeno kao komplementarno postojećoj pretkršćanskoj duhovnosti, pa su na mjestima najvažnijih svetih mjesta podignute crkve, a ratarski godišnji obredi plodnosti implementirani su u crkveni kalendar. Tako su fiksirani važni datumi kao što je Ivanje (24. lipnja) – dan svete svadbe božanske djece, Sveti Ilija (20. srpnja) – Perunov dan, Spasovo (sedmi četvrtak poslije Uskrsa – četvrtak je inače Perunov dan), Duhovi (ophodi Ljelja) i Đurđevo (23. travnja) – dan kada Jaro počinje "hoditi" zemljom. Iz ovoga je vidljivo da su praznični obredi naših predaka vezani uz sunčev ciklus i obuhvaćaju molitve, žrtve, gatanje i igre pod vedrim nebom u svetim gajevima ili posebnim mjestima zvanim igrišće. Tu je u Dubravi, među hrastovima koje su naši stari zvali i grm, dub odnosno mnijel bilo mjesto Perunove prisutnosti.

VELESOVA ZEMLJA I PRIČA O BOŽANSKIM BLIZANCIMA

Velesova zemlja je Virje, Virej ili Irij, mjesto preko velike vode iz kojega u proljeće dolijeću ptice selice i to je mjesto gdje prebivaju duše pokojnika koje u onostranosti čuva veliki bog Veles. O blagdanu Uzvišenja Svetog Križa (14.09.) tamo odlaze ptice selice i zvijeri, pa ih ne vidimo tijekom zime, sve do proljeća i toplog dijela godine. Veles je glavni suparnik Perunov, on je bog stoke i svega blaga koje daje ljudima, bilo duhovnog ili materijalnog, Zaštitnik je siromašnih, a naučio je ljude stočarstvu. On je čuvar duša pokojnika i aktivni princip kaosa, jer bratu Perunu krade ženu i sina, te zadržava vode u sušnom dijelu godine. Perun se protiv njega bori bacanjem munja i njihova borba nikada ne prestaje, jer predstavlja stalnu borbu između reda i kaosa tvarnoga svijeta, a time podržava i sam život ljudi na zemlji. Veles Perunu otima ženu i dio godine ona boravi kod njega u Virju. To je velika Majka Zemlje, boginja Mokoš i ona je ključarica svijeta mrtvih, a svijet u kojemu živimo nije ništa drugo nego tkanje na vodi koje vječno tka ova neumorna tkalja. Mokoš daje vlažnost i plodnost zemlji, što govori i njeno ime, a u njenu se čast kite bunari i zdenci. Žene petkom, kada je njezin dan, ne ostavljaju vunu ili kudjelju neispredenom i posebno je štiju žrtvujući joj perad. Svojemu suprugu Perunu Mokoš u Badnjoj ili Veljojnoći (zadnjega dana veljače) rodi božanske blizance Jaru (Jurja) i Maru, a muško čedo – Božića (malog boga) odmah po rođenju otimaju zakrabuljeni podanici boga Velesa i odvođe ga u njegovu zemlju Virje. Tamo Jaro odrasta čuvajući kao vučji pastir stada svojega poočima Velesa, da bi o Jurjevu krenuo "hoditi zemljom" donoseći zemlji i ljudima toplo vrijeme i rast vegetacije. On preko mora i polja "hodi" Perunovom zemljom tražeći mladenku za sebe. Na posebno svetom tlu - u gaju kraj rijeke, na zelenoj livadi, susreće djevojku u koju se zaljubi. Djevojka je njegova sestra blizanka Mara i oni u Gradišću (vrtu) obave božansku svadbu, koja svijetu vraća rodnost i plodnost. Nakon ovoga događaja Jaro se zove Ivan i kada on nakon nekog vremena prevari Maru (sunčevu djevojku) ona ga ubija očevim oružjem – munjom. U drugoj verziji ga ubijaju njezinih devetero braće odnosno sam mladenkin otac Perun. Ova žrtva donosi plodnost i urod poljima i u stvari je to simbolični izraz za žetvu ("ubijanje žita" – žeti). Nakon smrti Jure (Ivana) Mara pati i sve više se pretvara u zlu Moranu, te stari i pretvara se u ružnu staricu. Kako stari Mara, tako umire i priroda, te dolazi zima. Na kraju kruga vremena led okuje zemlju, a groznu Moranu ljudi spaljuju i zemljom počinju hodati njihovi preci pridošli iz Virja u obličju zakrabuljenih maškara pomažući svojim potomcima da se otjera i pobijedi studen. Perunu se ponovo rađaju blizanci, kojemu Velesovi izaslanici opet otimaju sina i čitav ciklus života se nastavlja, a kolo vremena se opet pokreće.

MIT O BOŽANSKIM BLIZANCIMA ZAPISAN U KRAJOLIKU – SLUČAJ LADIMIREVACA

Gotovo svi elementi mitske priče o božanskim blizancima višestruko su potvrđeni u prostoru i toponimima u bližoj okolici mjesta Ladimirevci. Dapače, detaljna analiza upućuje na postojanje zajednice koja je u ovom slučaju hrvatskog imena. Možda je upravo mit o Jari i Mari odnosno mit godišnje rodnosti izričito povezan upravo sa slojem ljudi koji se zvao Hrvatima. Vjerojatno se

tu na slavenski mit o velikim bogovima i njihovoj stalnoj borbi na polju i u dubravi, koji je imanentno vrlo stara indoeuropska priča, nastavlja i nadovezuje mit o njihovoj božanskoj djeci koja preuzimaju glavnu ulogu u donošenju plodnosti zemlji i kroz koji se objašnjava slijed godišnjih doba tijekom ratarske godine. Tako nam o hrvatskom imenu i etnikumu na ovom prostoru svjedoči današnji toponim Hrvatić (Harvatić, katastarska karta 1891.) kraj sela Bizovac, u blizini kojega je postojao i toponim Harvatov gaj (tajni vojni zemljovid iz 1799.), koji se pojavljuje i pod imenom Borni gaj (katastarska karta iz 1861.) i nalazi se na samom rubu današnjega ladimirevačkoghatara. Bor je prvotno označavao "drvo svijeta" kod Južnih Slavena i osobito Hrvata, a u praslavenskom jeziku bor je najprije značio "šumu" ili "suhu šumu" odnosno "suho povišeno mjesto". Smještaj navedenoga toponima odgovara upravo ovom opisu i tu je danas povišeni teren na kojemu je i toponimom Otok. Zanimljivo je i vjerovanje ovdašnjih Šokaca da seljak ne smije u dvorištu (avliji) saditi bor ako hoće da ga sin nadživi (inače će proći kao Perun), što je sažeto u izreku "Bor u kući, sin iz kuće". Također, toponimi sa hrvatskim imenom pojavljuju se, osim kod Ladimirevaca i na širem području (kod Čepina, Dopsina, Koprivne i Starih Mikanovaca), svjedočeći o nekoj starijoj etničkoj odnosno plemenskoj strukturi koja vjerojatno datira još iz karolinških vremena odnosno vremena doseljavanja toga etnikuma u ovaj prostor.

Ostali analizirani toponimi jasno ukazuju na mitski karakter, pa tako imamo toponim Volosovo (suvremena katastarska karta) kraj Petrijevac, koji je bio smješten na zavoju (meandru) Karašice s lijeve obale, dok su Petrijevcu bili "preko vode". Takav položaj zemljišta bio je osobito plodno i sveto tlo i često je imao središnju ulogu u praslavenskim sakralnim tekstovima plodnosti. Znakovito je da se u blizini, na današnjem petrijevačkom groblju nalazila i drevna crkva Svetog Nikole – spominje se još u vizitaciji 1829. (danas kapelica Svetog Roka), jer je ponekad ovaj svetac zamjenjivao Velesov kult i svetišta. Idući tokom rijeke Karašice uzvodno, prvo se dolazi do samih Ladimirevaca (Ladmerfalua 1392.) u čijemu imenu se krije ime boga koji je bio pokrovitelj zemljoradnje, ljubavne sreće, obiteljskog života i braka, kao i poretka. Lado se vrlo često spominje u obrednim pjesmama koje se pjevaju oko Duhova, kao i u svadbenim obredima i pjesmama i to na širokom arealu od Poljske do Jadrana. Njegovo ime zamjenjuje se i imenom Ljelj ili Ljeljo, što direktno asocira na poznate duhovske ophode Ljelja u Đakovštini. Kraj Ladimirevaca se rijeka Vučica ulijevala u nešto veću Karašicu, a idući uzvodno Vučicom smješten je slijedeći važan toponim, a to je lokacija groblja u Marjančacima (Maryanch, Samsonmaryanch 1441.) na kojemu se nalazila crkva Svete Marije (Beate Marie 1332.). Ta crkva se spominje u vizitacijama još 1754. godine, da bi do 19. stoljeća posve nestala. U blizini ove lokacije počinje vodotok Medveš, koji svojim tokom vijuga i protječe pokraj gotovo svih ostalih sakralnih toponima. Ovo je važno s toga što je sam Veles često prikazivan u obličju velike zvijeri – vuka ili medvjeda, pa naziv vodotoka direktno asocira i na to božanstvo. Nedaleko crkvice u Marjančacima nalazio se prijelaz preko Vučice koji se zvao Babina skela (Babariuipossesio 1312., Babareue 1433.), dok je malo podalje uz Vučicu kraj sela Ivanovci toponim Močilo ili Močilno, što direktno upućuje na Mokoš jer je močilo njezino vlastito mjesto (izreka "Mokra Mokoš na močilu"). Slijedeći sada tok potoka Medveša prvo ćemo naići na šumu Dubravu koja je mjesto Perunove prisutnosti, a zatim i na Ivansko odnosno Ivaničko poljena kojemu se odvija mitski boj Peruna i Velesa. Slijedeći i centralni toponim jest lokacija srednjovjekovne crkve Svetih Kuzme i Damjana na starom ladimirevačkom groblju

(SanctusCosma 1332.) ispod koje protječe potok Medveš. To je dominantna točka u ovom krajoliku i po svim karakteristikama odgovara lokaciji Perunovog mjesta, kojega ovdje možda zamjenjuje Jaro odnosno Jarilo. Nešto niže prema sjeveru, preko potoka Medveša nalazi se toponim Gradišće (zemljovid Valpovačkog vlastelinstva iz 1835.: Gradystje, možda i "Gradisca ... iuxtafluviumKarasica", 1344.), koji predstavlja mjesto svete mitske svadbe božanskih blizanaca.

Osim faktičnog postojanja toponima u prostoru, važan čimbenik za donošenje pravovaljanih zaključaka o ovoj tematici jest i kontekst određenih običaja, legendi i lokalne pobožnosti. Tako je zanimljiva gotovo zaboravljena ovdašnja legenda kako je domaja "dobroga kralja Zvonimira" upravo ovaj kraj, pa se tako objašnjava postojanje toponima Dimitrovac (dio sela koji se pruža u pravcu Valpova). Znakovita je pojava da su ljudi često ladimirevačku crkvu zvali crkvom Svetog Vida, iako to nikada nije bio titular ovdašnje crkve, osim što je glavni oltar bio posvećen tom svecu i to tek od tridesetih godina prošlog stoljeća. Međutim, prije uvođenja gregorijanskog kalendara ljetni solsticij slavio se na datum Svetoga Vida i u Ladimirevcima je to i danas jedan od dva "kirvaja" (proštenja, crkvena goda) koje ovdašnji stanovnici slave. Drugi je datum oko jesenske ravnodnevnice (danas Uzvišenje Svetog Križa, ranije Svetih Kuzme i Damjana), što može upućivati na pretkršćanske korijene ovih običaja inkorporiranih u službeni crkveni kalendar. Tome u prilog svjedoče zapisi crkvenih vizitacija, koji govore o običaju ophoda u poljima oko Tijelova i Svetog Marka, kada se u Ladimirevcima okupljao narod iz okolnih župa.

Crkva i vlasti borili su se protiv obreda stare religije, koji su se tijekom stoljeća pretvarali u običaje. Taj proces je osobito primjetan od sredine 18. stoljeća, kada se vlast Habsburgovaca u ovom prostoru koliko-toliko stabilizirala. Tako u Valpovu tijekom kanonske vizitacije 1754. godine pečuški biskup Klimo traži da se iskorijene svatovski običaji "kupovine mlade i razuzdane pjesme vezane uz taj obred", kao i da se ukine praznovjerje vezano uz "štovanje četvrtka" jer seljaci od velikog Petka pa sve do početka žetve "ne rade poslove u polju na taj dan radi zaštite od leda". Isti zahtjev postavlja i u župama Miholjac i Petrijevcima, pa se vidi da je to bio raširen običaj kod ovdašnjeg puka. U vizitacijama iz 1782. godine pečuški biskup opetovano traži da se zabrani slavljenje četvrtka u župama Donji Miholjac, Sveti Đurađ, Podgajci i Valpovo, a da se u župama Brođanci i Martinci nakon mise zabrane "turske igre" mladeži koja pleše i potcikuje ispred crkve. Za župu Petrijevcima isti vizitator kaže da župljani slave četvrtak, a "za proslave goda potcikuju i viču", što župnik treba zabraniti i iskorjeniti. Međutim, da je Crkva imala malo uspjeha u ovoj borbi govori vizitacija iz 1829. godine u kojoj vizitator napominje da u župi Viljevo župljani "štuju četvrtak, pa se od Uskrsa do blagdana Svetog Ilije na taj dan suzdržavaju od radova u polju". O pokušajima zabrane "praznovjernih običaja" govori i kronika franjevačkog samostana u Našicama. Tako vlasti 1786. godine zabranjuju običaj ophoda "Ljelja" jer "su na Duhove u Slavoniji uobičajeni ophodi i pjesme kraljica (Ljelja) – djevojaka s muškim šeširima na glavi i mačevima koje pjevaju u čast boga ljubavi Ljelja uz pripjev u pjesmi Lado (nekada se i sam bog zvao Lado)". Iduće, 1787. godine kraljevskim nalogom se zabranjuje davanje milodara svećenicima (franjevcima) o Božiću, koji se zove "koleda". U veljači iste godine zamjenik plemićkog suca u Našicama zabranjuje ophode

maškara, pa oni te godine nisu održani. Sve su ove zabrane bile kratkoga vijeka i seoski puk se uvijek uporno vraćao "svojim običajima", odnosno prastarim i uvriježenim vjerovanjima vezanim uz obrede plodnosti i štovanje starih bogova. Ovi rituali seljačkog stanovništva preživjet će lomove i mijene državnih sustava, revolucija i progona, te opstati sve do polovice dvadesetoga stoljeća, kada će ih dokinuti novi način poljoprivredne proizvodnje – mehaniziran i dehumaniziran. Tek tada će se ljudi prestati moliti starim bogovima za plodnost vegetacije i ljudi, uzdajući se sve više u moć moderne tehnologije, te brzo zaboravljajući i "svete toponime" u svojem okolišu.

Vrela i literatura

Branko Fučić: Terraincognita, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1998.

Fazileta Hafizović: Popis sandžaka Požega 1579. godine; Državni arhiv u Osijeku, Osijek 2001.

Goran PavelŠantek: Paški sveti prostor. Prilog tumačenju, Stud. ethnol. Croat., vol. 21, str. 47-77, Zagreb 2009.

James G. Frazer: Zlatna grana – Podrijetlo religijskih obreda i običaja, Sion i Naklada Jesenski i Turk, prijevod Dinko Telećan, Zagreb 2002.

Josip Boesendorfer: Crtrice iz slavonske povijesti (pretisak izdanja iz 1910. izdanoga u Osijeku, KIC "Privlačica", Vinkovci 1994.

Jurij Petrovič Miroljubov: Rg-Veda i mitologija Slavena, (original: Rgveda i izičestvo, verlagOttoSagner, Muenchen 1981. – prijevod s ruskog Ljiljana Janjatović, e-izdanje)

Kanonska vizitacija (knjiga III.) – valpovačko-miholjačko područje 1730.-1830. (urednik Stjepan Sršan), Državni arhiv u Osijeku, Biskupija Đakovačka i Srijemska, Đakovo 2005.

Karta JNA 1:50 000 (D. Miholjac 4 (325/4))

LiberfundualispossessionesLadimirevcze 1827. – Nove izmjere i regulacija posjednika uLadimirevcima; Državni arhiv u Osijeku (arhivska građa)

Mappe der HerschaftenWalpound Miholjac (nacrtali VinzenzBeer i Josef Kuba 1863. mjerilo 1:28800), Državni arhiv u Osijeku (arhivska građa)

Mappaexibens ... (= Karta područja Ladimirevci, Petrijevci i Topoline, crtao MichaelDanielovics, 1835.), Državni arhiv u Osijeku (arhivska građa)

Monumenta VaticanaHungariae; ser. Prima, tomusprimus:
RationescollectorumpontificioruminHungaria 1281.-1375. Budapest 1887.

Osnovna katastarska karta – Porezna općina Ladimirevci (Izmjera 1863., reambulirano 1892., tisak Budimpešta 1893., mjerilo 1 bečki palac = 40 hvati, sekcije 1-16)

Pregledni nacrt kat. općine Ladimirevci (Okružni N.O. Osijek, Kotarski N.O. Valpovo, MjestniN.O. Ladimirevci), mjerilo 1:7200

Radoslav Katičić: Gazdarica na vratima – Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine, matica hrvatska – Katedra Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga, Ibis grafika, Zagreb/Mošćenička Draga 2011.

Selo Bizovac u Slavoniji, Vierovitic. Županija, Porez. ured Valpovo, izdao: Kr. Upraviteljstvo katastralne izmjere u Osieku, 1863. sastavljeno po pristavu: VincencuBeeru – meriomernik 1. razreda Leo Schrottmann, reambulirao 1891. Stjepan Korošec, fol. 1-17 (arhivska građa Katastra u Valpovu)

Topografska karta 1:25 000 (Donji Miholjac, sekcija 325, drugo izdanje – štampano 1980., Broj lista: 325-4-1 do 325-4-4)

Valentić, M.: Hrvatska na tajnim zemljovidima Virovitičke županije; Hrvatski institut za povijest, sekcije 24, 31 i 32, Zagreb 2002. (ComitatusVerocenzis – JuxtaConcium. Joan. Bucheledemer. Ord. Geom. – IndicitBerken 1799.)

Vitomir Belaj: Hod kroz godinu – Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja; Golden marketing, Zagreb 1998.

Vitomir Belaj: Poganski bogovi i njihovi supstituti; Stud. ethnol. Croat., vol. 21, str. 169-197, Zagreb 2009.

Vitomir Belaj: Sveti trokut zagrebački (članak u Svečanom zborniku za Zoricu Vitez "Izazov tradicijske kulture. Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 35-57, Zagreb 2009.

Vojna karta 1:10 000 (Donji Miholjac – sekcija 325) interno, izdanje IX. 1984.

Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama, knjiga 1 (1739.-1787.), grupa autora, Našice – Slavonski Brod – Zagreb 2010.